

Sõna ja teoga ehk Mõnda Georg Lurichi raamatu saamisloost

Paavo Kivine*

See raamat, „Jiří Lurich a jeho řecko-římský zápas“ („Georg Lurich ja tema kreeka-rooma maadlus“)¹ on teadaolevalt ainus, mis pärit Lurichilt endalt. Tõsi, pärit mitte tema sulest, vaid ta suust ja esmailmunudki mitte ema-, vaid tšehhi keeles, kusjuures isegi teadmine sellest jõudis kaasmaalasteni juhuse kombel.

Teame, et Lurichi üks kirgi oli kirjatöö. Ning ehkki ta rõhutas, et „elav eeskuju on enam väärt kui sada jutlust“, ei jätnud ta lihas ettenäidatut sõnaga kinnitamata. Atleedielust tingituna, kus etteasted jooksid öösse, oli tal kombeks kaua üleval olla. Siis sündisidki raskejõustikku propageerivad-kaitsvad lood väljaannetele, kirjad sõpradele-omastele ning needki ülestähendused, millest kunagi pidi saama *roamat*.

Nii Eesti kui ka välismaistes lehtedes oli ta oodatud autor. Mis ka arusaadav, sest atleetidest oli ta üks väheseid, kes arukaks kirjatööks suuteline. Teades seda ka ise. „Huvitavalt kirjutada ma juba oskan,“ kinnitas ta suurmehele omase võltstagasihoidlikkusest. Mis ju nii oligi. Lurichi keel on väljendusrikas, kujundirohke, täis rahvalikke väljendeid ja kõnekäände, vahendatav sõnum agiteeriv ja sisenduslik. Täna enam nii ei räägita-kirjutata. Soovija võib selles ise veenduda.²

Siirdunud kahekümneselt (1896) Peterburi end tippatleediks vormima, andis Lurich juba mõni aasta hiljem kuulda kavatsusest kirjutada raamat. 1899. aasta 18. mai kirjas teatas ta Viljandi raamatukaupmehele Hans Leokesele: „Oma raamatu tahan ma Saksamaal, kuhu pea lähen, lõpule wija.“³ Niisiis pidi algus olema juba tehtud. Kinnitades 3. septembri kirjas veel kord: „Teatud raamatud hakkas Austriamaal kirjutama, et siis rohkem Reclamit on.“⁴

Kui oled noor ja tugev, kui oled juba vallutanud Venemaa ja kui kodus kutsutakse sind Kaleviks – miks pidi siis puudumagi eneseusk, et võid ja suudad kõike? 1902. aasta märtsis maailmameistrina Prahasse jõudnud eestlast võeti igatahes vastu kui meest, keda neil endal polnud. Kuid pidanuks olema, sest asi oli tšehhidegi maal enamas kui atleetikas, miski oli eestlastel ja tšehhidel üks: mõlemad olid võõraste valitseda. Ehkki Miroslav Tyrš ja Jindřich Fügneri poolt 1862. aastal keha ja vaimu edendamiseks ellu kutsutud sokolite liikumine esitles end poliitikaülese spordiharrastusena, oli aluskihiks ikkagi rahvuslus ja patriotism.

Nii et kui Lurich alustas siingi oma harjumusliku õpetaja- ja valgustajamissiooniga, võtsid tšehhid pakutu vastu tänu ja vaimustusega. Liitati kui ta hakkas treenima noormeest nimega Gustav Frištenský, kellest sai selle maa esimene suursportlane, Lurichi mõõtu rahvuskangelane, kelle kohta on öeldud, et ta nimi „kõlas aastaid tšehhide kõrvus rahvushümnina“. Litoveli väikelinnas asub temanimeline muuseum, mille ees seisab maadleja üleelusuuruses kuju. Traditsiooniliselt peetakse Gustav Frištenský mälestusvõistlusi, temast on vändatud filme ja kirjutatud elulooteoseid.

Lurich aga jätkas oma teed, meeles ka raamat. Pikkade lugudega Eesti ja Saksa lehtedes oli tal ilmselt niipalju tekstiilist „lihagi“ kogunenud, et ta võis 1913. aasta 11. veebruaril Ameerikast läkitatud kirjas tädi Mathildele öelda: „[– – –] et ma lähemal päevil Sulle raamatu materjali saadan.“ Ning enesekindlalt kalkuleerida, et „ainult Eestimaal 30 000 tükki ära müüa võiks“. Venemaa

* Paavo Kivine (1939), spordikirjanik ja tõlkija, kivinepaavo@gmail.com

¹ Tiitlil on ajastuomaselt pikemalt: „Georg Lurich. Tema memuaarid, maadluskogemused, vaated raskejõustikule ja spordile üldse ning tema teravmeelne kreeka-rooma maadluse teooria ja taktika koos viimase maadlusturnee Lurich-G. Frištenský-Eberle kriitilise analüüsiga. Koos meister Lurichiga läbi töötanud dr. Václav Růžička“, Praha.

² P. Kivine. Lurichi sõda. Tallinn, 2018, lk. 38–42, 113–118.

³ Samas, lk 82.

⁴ Samas, lk. 85.

tiraaziks pakub ta koguni miljoni, sest et „mina just nüüd Ameerika tõttu populaarne olen ja et iga inimene, kes mind näinud on, ühe raamatu ostab. Ja kes ei tunneks mind!“⁵

Näeme, et enesekindlusest maadlusmeistril puudu ei tulnud. Õige ka: kui oled elusast materjalist võtnud ehitada iseenda, mis vaev siis sõnu ritta seada!

1913. aastal jõudis Lurich taas Prahasse. Seal ootas teda ees maadlushuvilisest ajakirjanik Václav Růžička, kellele Frištenký oli öelnud: kui ta maadlusest rohkemat teada tahab, siis rääkigu Lurichiga. Nad kohtusid. Hiljem rääkis Růžička: „Ja siis ma saingi Lurichilt teada seda, mida olin igalt poolt asjatult otsinud: täpseid, põhjendatud ja vaimukaid vastuseid kõigele, mis puudutab kreeka-rooma maadlust. Nõnda kasvaski neist vestlustest, mis algselt pidid mind selle spordiala osas üksnes harima, välja kavatsus, mille tõi esimesena kuuldavale Lurich. Ja nimelt: kogu see teadmine tuleks eraldi väljaandena teha kättesaadavaks avalikkusele, kes ilmutab kreeka-rooma maadluse vastu üha suuremat huvi.“⁶

Üks rääkis ja teine pani kirja, nii sündis raamat. Mis keeles need kaks suhtlesid? Tõenäoliselt siiski saksa, liiati kui Lurich oli selles keeles palju kirjutanud. Kas ta andis Růžičkale oma kirjutisi kasutada? Võis anda, raamatus oleks justkui äratuntavaid lõike. Kas Růžička ka omalt poolt midagi lisas? Ilmselt lisas, kuid nii vähe, et ei saanud kerkida küsimustki, kelle nimi ainsana kaanele läheb. See oli ja on Lurichi raamat.

Nüüd on aeg ka vigade paranduseks. Siinkirjutaja on mitmes Lurichi-raamatus pakkunud, et kõneks olev raamat ilmus juba 1903. aastal. Seda eksitust ei saa ma ainult enda nimele kirjutada, sest järelepärimiste peale pakkus tšehhide rahvusraamatukogu esialgu koguni kolme ilmumisaastat: 1903, 1913 ja 1914. Mis täpsustamisel osutus ebaõigeaks, raamatust ilmus siiski ainult üks trükk. Millal siis? Ei tea, sest raamatus ilmumisaasta puudub.

Lurich viibis Prahast 15.–31. augustini 1913 ja edaspidi nad Růžičkaga enam ei kohtunud. Võimalik, et viimane jõudis raamatu veel sama aasta sees nii kirja panna kui ka ära trükkida, kuid niisama võimalik on, et ilmumisaasta on 1914. Teos ilmus pehmekõitelisena, kaanepildil Lurich kellegagi maadlemas. Raamat on 136-leheküljeline ja sisaldab 11 fotot. Trükiarv on teadmata.

Kas Lurich üldse raamatut nägi? Nägi, teame seda tema 1917. aasta 1. septembri kirjast Jaan Lintropile, milles ta ütleb: „Minul on üks ruamat minu wõitluse Theoria, Psychologie jne., üle, aga böhmi keeles. Teie wist seda keelt ei oska ja ma ei tea, kas Paires keegi wõiks Teil seda ümber-tõlkida, muidu soadaks mina Teile seda ruamatu lugemiseks.“⁷

Öeldes sellega, et see on tema raamat, mitte raamat temast.

Kes aga oli 1884. aastal Moraavias Kroměřížis sündinud Václav Růžička? Teada on, et 1901. aastast alates elas ta Viinis, kus andis välja ajalehte. Õppis aastatel 1903–1910 Praha Karli ülikoolis, omandades seal juurahariduse. Maailmasõja puhkedes mobiliseeriti ta Austria-Ungari armeesse, kust samal aastal Vene poolele üle jooksis. Mais 1918 nimetati ta siseasjade rahvakomissariaadi Tšehhi osakonna rahvakomissariiks. Samal aastal avaldas ta Moskvas raamatu „Vene Sotsialistliku Vabariigi aasta“, väljaandjaks Tšehhoslovakkia Kommunistliku Partei Kesktäitevkomitee Venemaal. 1920. aastal ilmus tal Prahast teinegi raamat – „Riik ja kirik Nõukogude Venemaal“, mis küll 1953. aastal arvati keelatud kirjanduse hulka.

Nii tegutsesid kunagised kaasautorid ühteagu ka Venemaal, sedapuhku küll vastandlikes leerides. Růžička suri 1965.

Tšehhis ilmunud Lurichi raamatust pikki aastaid Eestis vist ei teatudki. Alles 1924. aastal ärkab paariks reaks Waba Maa: „Tšehikeelne raamat Lurichi üle. Praagas on ilmunud dr. Vaclav Ruzicka sulest tšehikeelne raamat Georg Lurichi üle järgmise pealkirjaga: „Jiri Lurich A Jeho Recko-Rimsky Zapas“. Hind 2 tschehi krooni.“⁸ Aga sinnapaika see huvi jäigi.

Kuni 1987. aasta keskel hakkab ajakiri Kehakultuur avaldama raamatu tõlget, tehes seda 1988. aasta veebruarini. Tõlkijaks oli spordihuvilisest kirjanik Leo Metsar, kes oli raamatu saanud keeleteadlaselt Villem Ernitsalt, tšehhi kultuurieluga kursis olevalt bibliofiililt.

Täielikult enda kirjutatud raamatut püüdis Lurich 1917. aasta lõpul Eestisse naasnult avaldada esmalt ajalehe veergudel. Väljaandes Meie Mats hakkas järjelugu „Võitlus – tervise allikas“ ilmuma 1917. aasta 16. (29.) detsembril, katkedes järgmise aasta 27. jaanuaril. See ei olnud tšehhikeelse

⁵ Samas, lk. 251.

⁶ Jiri Lurich a jeho řecko-řimský zápas. Praha, (?1913/1914), lk. 6.

⁷ P. Kivine. Lurich, lk. 344.

⁸ Waba Maa, 12.07.1924.

raamatu tõlge, vaid iseseisev teos, milles materjali esitus oli süvenenum, terviklikum, kavakindlam. Sellest võinuks ilmselt saadagi tema *elu raamat*, mis kahjuks jäi sündimata. Küll on see kirjutis hiljem mitmel korral taasavaldamist leidnud, viimati koguteoses „Lurich“.

Sportitegelane Anton Ohaka meenutab, kuidas 23. veebruaril 1918 Tallinnast põgenedes Lurichil vagunis kohver lahti läks, misjärel oli „terve kirjatööde kogu põrandal laiali (nende hulgas väärtuslikud käsikirjad maadluse tehnika ja harjutuste kohta)“.⁹ See oli kallis kraam, mida ta ilmselt pool elu oli endaga kaasas kandnud.

Muide, raamatu tšehhikeelne originaal, mis nii ootamatult välja ilmus, on tänaseks taas jäljetult kadunud. Metsari tõlke kohendamisel spordikeele osas oli abiks Tšehhist saadetud skaneering.

Kokkuvõttes. Meie rahvuskangelane kinkis tšehhidele oma esinemiste, loengute ja ennekõike raamatuga teadmised moodsast atleetikast, aga ka esimese suursportlase. Teenekas tõlk ja Tšehhi-Eesti kultuurisidemete uurija Küllike Tohver lisab: „On üsna tõenäoline, et möödunud sajandi esimesel kümnendil tšehhid eestlaste ega meie kultuuri vastu kuigi suurt huvi ei tundnud. Nii võis Lurich tollal olla meie ainus kultuurisaadik.“¹⁰

Lurichi raamatu eestikeelne käsikiri ootab aga võimalikku avaldajat.

---

⁹ P. Kivine. Lurich, lk. 403–428.

¹⁰ K. Tohvri erakiri autorile.